

STUDIA NAD KONDYCJĄ EDUKACJI DOROSŁYCH

Zofia Szarota

ORCID: 0000-0002-6342-3135

PREFERENCJE METODOLOGICZNE W ZAKRESIE ANDRAGOGIKI PREZENTOWANE W TEKSTACH OPUBLIKOWANYCH W WYBRANYCH POLSKICH CZASOPISMACH

Słowa kluczowe: andragogika, badania, badacze, dyscyplinarność, czasopisma naukowe.

Streszczenie: status naukowy andragogiki/teorii edukacji dorosłych jako autonomicznej dyscypliny naukowej pozostaje w fazie wznoszącej. W artykule odnoszę się do jednego z obszarów konstytuowania się dyscypliny, to jest do metod prowadzenia badań naukowych, ze wskazaniem paradygmatów i koncepcji służących procesowi budowania teorii naukowej. W oparciu o analizę treści artykułów zawartych w czterech wiodących tytułach naukowych periodyków ukazuję współczesne sposoby definiowania andragogiki, udzielam odpowiedzi na pytania o obszar badań, strategie podejmowanych eksploracji, ich paradygmatyczne umocowanie, wybrane metody i zastosowane techniki oraz potencjalne uznanie środowiska dla przedstawicieli danej szkoły metodologicznej.

Wierność i zaufanie do metody

Podczas inauguracji roku akademickiego 2021/22 w jednej z polskich uczelni ogłoszone zostały dwa wykłady. Mówcami było dwoje samodzielnych pracowników naukowych, specjalistów reprezentujących dwie różne dyscypliny w dwóch różnych dziedzinach. Naukowcy analizowali odrębne, specyficzne, bo dziedzinowe obszary wiedzy (nauki ekonomiczne oraz nauki socjologiczne), ale prezentowali wspólne rozumienie założeń ontologicznych i epistemologicznych swoich

wywodów. Swobodnie poruszali się po analizowanych zagadnieniach, budząc zainteresowanie zgromadzonych słuchaczy. Nikt z zebranych nie zadał im pytania o źródła wiedzy, podstawy przemyśleń, nikt nie podjął polemiki z głoszonymi tezami. Dlaczego? Zapewne dlatego, że cieszyli się autorytetem u zebranych, ich zaufaniem. Gdyby te same treści poruszali młodzi uczeni, bez naukowych tytułów i stopni, zapewne nie zostaliby zaproszeni na inaugurację z referatami. A nawet jeśli się tak stało, audytorium przysłuchiwałoby się z nieufnością głoszonym tezom, pytając o metodę gromadzenia wiedzy.

Funkcją nauki jest odkrywanie prawdy. Ale czy obiektywna prawda istnieje? To pytanie zdaje się nie mieć odpowiedzi. Sokratejskie „Wiem, że nic nie wiem” wyznacza fundamentalną wartość i postawę odpowiedzialnego badacza, jego pokorę wobec (jeszcze) nieodkrytego i nienazwanego, czyli jego przyznanie się do niewiedzy. Magdalena Szpunar nazywa to „wagą tak zwanej uczonej niewiedzy, którą moglibyśmy inaczej nazywać pokorą” i za Józefem Pieterem (1967, s. 395) przywołuje pogląd, że uczonego powinny cechować spełnione warunki moralne, do których zalicza on: ścisłość, skromność, dokładność, cierpliwość, odporność na niepowodzenia i krytykę, uczciwość (Szpunar, 2020, s. 306–307).

Dla scjentyistów, przyrodników, badaczy-pozytywistów obiektywna prawda istnieje. Jednak metodologia nauk przyrodniczych, doświadczalnych nie pozwala na rozpoznanie i opis problemów po prostu nieprzekładalnych na język nauki. Zatem dla – na przykład – fenomenologów czy postmodernistów prawda ma zsubiektywizowany charakter, zależny od postrzegania przez badacza zjawisk i prawidłowości i ich interpretowania.

Zbyszko Melosik pyta o to, jak prowadzić badania w rzeczywistości postkrytycznej, gdzie każde uogólnienie, próba powtórzenia schematu badania jest opresyjna? I stwierdza, że kulturowo umocowane doświadczenie podmiotu (w moim przekonaniu tak badanego jak i badającego – ZS) wyznacza absencję prawdy (Melosik, 2011, s. 68).

Mieczysław Malewski, analizując tzw. „mit metodologii”, przywołuje tezy amerykańskiego fizyka, historyka i filozofa nauki, twórcy pojęcia paradygmat – Thomasa Kuhna, który stwierdził, że to „nie metoda naukowa gwarantuje adekwatność wyników poznania naukowego, ale odwrotnie, poznawczo nowe i odkrywczcze rezultaty badań legitymizują postępowanie badawcze, za którego pomocą zdołano je uzyskać” (za: Malewski, 2012, s. 31).

Marcin Muszyński zadaje istotne pytanie o czystość metodologiczną dyscypliny w sytuacji, gdy pożądanym modelem uprawiania nauki jest jej inter, multi i transdyscyplinarność oraz zespołowość (wyrażana przez konsorcja badawcze) i zaznacza, że w nauce „zaczęły pojawiać się nowe modele wytwarzania wiedzy w postaci post-akademickiej nauki, post-normalnej nauki, trybu 2, potrójnej, poczwórnej, a także pięcioelementowej helisy. Każdy kolejny model charakteryzuje się coraz większym stopniem złożoności” (Muszyński, 2020, s. 25). Odpowiedź na to

pytanie wyznacza nowy jakościowo trend w naukach społecznych – zapożyczenie metod badawczych z innych dyscyplin i dziedzin.

Status andragogiki – (sub)dyscyplina naukowa czy praktyka edukacyjna?

W rozmowie, która miała miejsce w jednej z polskich uczelni, osoba, przedstawiająca się jako coach, zapytała o naszą (moją i koleżanki) naukową profesję. Odpowiedziałymy, że jesteśmy andragożkami. Rozmówczyni poprosiła o wyjaśnienie tego terminu. Zgodnie stwierdziłyśmy, że zajmujemy się analizą procesów facylitacji dorosłych w ich rozwoju i przestrzeniami ich całonocnej aktywności, w tym uczenia się. Ale czy dobrze zdefiniowałyśmy postać i zadania andragoga? Czy właściwie wyznaczyłyśmy pole zainteresowań andragogiki? Nabrałam wątpliwości... Bo czym zajmuje się andragogika? Kim jest andragog? Czy, co i jak badają andragodzy?¹.

Odpowiedzi na te pytania są nieoczywiste.

Wgląd w międzynarodowe nazewnictwo tej dyscypliny dowodzi, że języki kongresowe znają i stosują specjalistyczną terminologię, łącząc ją z pedagogiką (naukami o wychowaniu – o edukacji): ang. andragogy / adult education; niem. Andragogik / Adultpädagogik / Erwachsenenbildung / Erwachsenenpädagogik; ros. андрагогика / педагогика взрослых; fr. andragogique / andragogie / éducation des adultes / enseignement pour adultes / pédagogie des adultes; hiszp. andragogía / educación de adultos (Szarota, 2019).

„Nasza” część Europy – od Serbii (oraz krajów dawnej Jugosławii), Słowacji, Republiki Czeskiej, Polski, Estonii, Niemiec po Rosję i Ukrainę – uznaje andragogikę za dyscyplinę akademicką z unikatową i właściwą jej refleksją, krytyką oraz analizami historycznymi, dotyczącymi praktyki i konstytuowania się teorii edukacji dorosłych. W krajach tych uznaje się, że myśl andragogiczna jest podejściem naukowym, opierającym się na wybranym paradygmacie i tworzącym oraz wykorzystującym własny język naukowego dyskursu. W Słowacji, na Uniwersytecie Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy, można studiować andragogikę na trzech poziomach, od bakalaratu², poprzez magisterium³ po doktorat (PhD.)

¹ Przegląd historycznych i współczesnych stanowisk odnoszących się do pojmowania istoty andragogiki przez zagranicznych uczonych i badaczy znajduje się w obszernym studium pióra J.A. Henschke (2011).

² „Absolwenci studiów licencjackich opanowali podstawy teorii i praktyki Andragogiki. Potrafią wykorzystać podstawową wiedzę z zakresu nauk psychologicznych i społecznych do rozwiązywania problemów z zakresu andragogiki. Posiadają zdolność do organizowania kształcenia ustawicznego, wykorzystywania metod Andragogiki w edukacji zawodowej, pracy kulturalno-oświatowej i społecznej”. Zob.: Overview of Guaranteed Study Programmes <https://www.pdf.umb.sk/en/students-and-study-programmes/overview-of-guaranteed-study-programmes.html>

³ „Możliwości kariery absolwentów tego programu studiów magisterskich są następujące: decydecji w dziedzinie andragogiki; menedżerowie edukacji dorosłych; konsultanci w dziedzinie społecznej, kulturalnej, zawodowej, społecznej andragogiki; pracownicy kulturalno-oświatowi; wykwalifikowani eksperci w dziedzinie rozwoju zasobów ludzkich – menedżerowie personalni”.

i od 2017 roku – habilitację (<https://www.pdf.umb.sk/en/departments/department-of-andragogy/>). Oznacza to pełną naukową autonomię andragogiki.

Dusan Savicevic⁴, profesor andragogiki w Uniwersytecie Belgradzkim, określił andragogikę jako „dyscyplinę, której przedmiotem jest badanie edukacji i uczenia się dorosłych we wszystkich formach wyrazu” (Savicevic, 1999, s. 97).

W przekonaniu Josta Reischmanna (Reischmann, 2000) z uniwersytetu w niemieckim Bambergu pojęcie „andragogika” definiuje dyscyplinę akademicką, która odzwierciedla stan badań nad edukacją i całościowym uczeniem się osób dorosłych w wymiarze intencjonalnym i nieintencjonalnym. Wskazuje przy tym na dwa aspekty andragogiki – teoretyczny (rozumienie procesów edukacyjnych) i praktyczny (ich wspieranie). Edukacja dorosłych jest przestrzenią praktyki, natomiast andragogika jest podejściem naukowym, opierającym się na wybranym paradygmacie i tworzącym oraz wykorzystującym własny język naukowego dyskursu.

Włoski uczony Duccio Demetrio, analizując różne obszary edukacji dorosłych, stwierdza, że andragogika jest dziedziną wiedzy zajmującą się człowiekiem dorosłym zaangażowanym w proces uczenia się i dostarcza sugestii dotyczących najwłaściwszych sposobów i warunków pozwalających zoptymalizować nauczanie i uczenie się dorosłych. Problem ten rozpatruje w kategoriach teorii kształcenia. Wskazuje, że część badaczy jest przekonanych, że andragogice (edukacji dorosłych) należy przyznać status nauki autonomicznej i teoretycznej (Demetrio, 2006, s. 181).

Czeski andragog, Jaroslav Veteška, jest zdania, że teorie andragogiczne znajdują swoje źródła i punkty wyjścia w pedagogicznych podejściach koncepcjach i teoriach. Kluczowe dla ich sformułowania to pragmatyzm, psychologia humanistyczna, konstruktywizm i strukturalizm (Veteška, Kolek, 2017, s. 259). Veteška charakteryzuje andragogikę jako „dynamicznie rozwijającą się wieloparadygmatyczną i interdyscyplinarną dziedzinę naukową skoncentrowaną na uczeniu się i edukacji dorosłych, w której obiektem jest dorosła jednostka, a przedmiotem – całościowa rzeczywistość edukacyjna dorosłych, tj. w szczególności proces zorganizowanego uczenia się i społeczny kontekst tego uczenia się” (Veteška, 2016, s. 27).

Dla niektórych stanowi ona składową teorii (i praktyki) zarządzania – tak jest w przypadku czeskiej andragogiki realizowanej na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola w Pradze: kierunek – Andragogika i zarządzanie personelem (Andragogika a personální řízení; <https://kanpr.ff.cuni.cz/cs/>).

Poglądy te nie odbiegają od stanowiska XX-wiecznych uczonych. I tak, dla Lucjana Turosa (1993, s. 5) andragogika jest nauką o „kształceniu, samokształ-

---

Zob.: Overview of Guaranteed Study Programmes <https://www.pdf.umb.sk/en/students-and-study-programmes/overview-of-guaranteed-study-programmes.html>

⁴ Uznawany jest za tego, który „pokazał” termin andragogika Malcolmowi Knowlesowi.

ceniu, wychowaniu i samowychowaniu ludzi dorosłych, która swoje teoretyczne uogólnienia i normatywne wskazania opiera na dwóch źródłach wiedzy: dorobku nauk humanistycznych i społecznych oraz na własnych badaniach zachowania dorosłych w sytuacjach edukacyjnych (...). Z poglądem tym zgadzają się Alina Matlakiewicz i Hanna Solarczyk-Szwec (2009, s. 252).

Badacze skupieni wokół projektu wydawniczego lubelskiego uczonego, Mieczysława Marczuka⁵, odnieśli się do tytułowych „Problemów i dylematów andragogiki” (1994), identyfikując ją jako część pedagogiki traktującej o edukacji osób dorosłych. Wśród piszących, w sposób szczególnie dociekliwy, pytania o tożsamość i dylematy andragogiki stawiał Józef Kargul (Kargul, 1994).

W 1996 roku ukazał się podręcznik pt. „Wprowadzenie do andragogiki” (Wujek, red., 1996), zastępując wcześniejszy, zatytułowany „Wprowadzenie do pedagogiki dorosłych” (Wujek, red., 1992). Czwarta część nowego podręcznika zatytułowana została „Andragogika jako nauka o edukacji dorosłych” i opisana jako ta, która „obejmuje rozległy krąg faktów i zjawisk związanych z formalnym i nieformalnym kształceniem młodzieży pracującej i dorosłych w systemie szkolnictwa dla pracujących wszystkich stopni oraz w pozaszkolnych placówkach i instytucjach oświaty i kultury dorosłych, a także nieinstytucjonalnej edukacji ustawicznej dorosłych (samoedukacji)”. I dalej: „W książce tej traktujemy andragogikę jako teorię edukacji dorosłych obejmującą wiedzę w zakresie szeroko pojmowanej oświaty dorosłych (...)” (Wujek, 1996, s. 391–393).

Dla Tadeusza Aleksandra andragogika jest teorią edukacji dorosłych penetrującą „rozległy i zróżnicowany obszar edukacji dorosłych”, korzystając przy tym z metod badań społecznych (Aleksander, 2009, s. 9, 37).

Inni (np. Wiśniewska, Jurkiewicz, 2013, s. 360) wskazują na ugruntowaną naukową pozycję andragogiki z jednoczesną jej niedookreślonością, ambiwalentnie wyznaczającą przynależność albo do grupy nauk o wychowaniu/o edukacji, albo do teorii polityki społecznej, socjologii, nauk o kulturze, a nawet pracy socjalnej.

Zofia Szarota wskazuje, że andragogika ma swój naukowy język oraz eksploruje oryginalną problematykę badawczą. Zalicza do niej wszelkie komponenty i procesy jakościujące sytuację życiową i formy aktywności człowieka dorosłego wraz z jego celami, aspiracjami, przyjętym systemami wartości, motywacjami, potrzebami, rolami społecznymi: zawodowymi i pozazawodowymi. Za przedmiot analiz uznaje także procesy i akty edukacyjne, w których uczestniczy bądź które aranżuje dorosły (Szarota, 2017, s. 88–91).

Mieczysław Malewski, uwzględniając zmianę paradygmatu, stwierdza, że andragogika jest nauką o całościowym uczeniu się ludzi dorosłych. Przedstawia refleksję nad jej epistemologicznymi granicami oraz zauważa restrukturyzację pola badań andragogiki o wektorze przechodzącym z analizy procesów formalnych

⁵ W tym Mieczysław Malewski, Czesław Maziarz, Józef Pólturzycki, Lucjan Turoś, Tadeusz Wujek.

w kierunku nieformalnego uczenia się, pedagogii publicznej (2016). Jest zdania, że andragogika jest subdyscypliną pedagogiczną (Malewski, 2019, s. 403), teorią edukacji dorosłych, a przedmiotem jej poznania są „rozliczne praktyki edukacyjne, w których uczestniczą ludzie dorośli” (ibidem, s. 393).

Polskie stowarzyszenie naukowe zrzeszające teoretyków edukacji dorosłych, czyli Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, w swoim Statucie (art. 7) identyfikuje andragogikę z teorią edukacji dorosłych, wyprowadzając ten koncept ze środowiskowego konsensusu.

W polskiej edycji Glosariusza EPAL⁶ andragogika została zdefiniowana następująco: „Termin wywodzący się z języka greckiego (*aner* dpn. *andros* – dzielny, dorosły; *ago* – prowadzę), który upowszechnił się w europejskich krajach bloku wschodniego. Nauka o edukacji dorosłych, dział pedagogiki. Przed 1989 r. nauka skoncentrowana na instrumentalnym wspomaganie rozwoju elementów systemu instytucjonalnego kształcenia dorosłych, współcześnie zorientowana podmiotowo, tj. na badanie uczących się dorosłych w różnych kontekstach: życia rodzinnego, zawodowego, społecznego” (*Glosariusz EPAL*, 2020).

Polska Wikipedia (<https://pl.wikipedia.org/wiki/Andragogika>) informuje, że „Andragogika zajmuje się procesami kształcenia, wychowania, samokształcenia i samowychowania ludzi dorosłych. Bada, opisuje i analizuje cele, treści, systemy, formy i metody ww. procesów oraz ich uwarunkowania społeczne, ekonomiczne, kulturowe, cywilizacyjne i biologiczne. Odpowiada na pytanie, jakim może być człowiek dorosły, jaki poziom rozwoju i sprawności może osiągnąć, jeśli stworzy mu się optymalne warunki edukacji, a on sam podejmie autokreację. Umożliwia zrozumienie procesu przekształcania potencjału jednostki w realną zdolność do sprawnego funkcjonowania we wszystkich rolach społecznych”.

Angielskojęzyczna Wikipedia informuje, że funkcjonują dwa podstawowe rozumienia terminu „andragogika”. Po pierwsze: „Nauka o rozumieniu (teoria) i wspieraniu (praktyka) edukacji ustawicznej dorosłych”; po drugie: „W tradycji Malcolma Knowlesa, specyficzne podejście teoretyczne i praktyczne. Opiera się na humanistycznej koncepcji samokierujących się i autonomicznych uczących się, a także nauczycieli jako facylitatorów uczenia się” (<https://en.wikipedia.org/wiki/Andragogy>).

Są także szkoły, które uznają, że andragogika jest zaledwie metodyką kształcenia dorosłych. Niektórzy badacze twierdzą, że andragogika wyrasta z praktyki, a nie z badań. I tak na przykład Cambridge Dictionary (<https://dictionary.cambridge.org/>) definiuje andragogikę jako teorię, metody i działania związane z nauczaniem dorosłych słuchaczy, natomiast edukacja dorosłych opisywana jest w niej jako zajęcia dla osób, które zakończyły edukację szkolną, zwykle podejmowane w celu nauczania się rzeczy, których nie udało się nauczyć w szkole. Glosariusz Cambridge interpretuje edukację ciągłą/nieprzerwaną (continuing education)

⁶ Electronic Platform for Adult Learning in Europe, <https://epale.ec.europa.eu/en>

z pragmatycznego punktu widzenia jako proces zdobywania wiedzy i umiejętności przez całe życie w celu zapewnienia przydatności na rynku pracy.

Z przeglądu stanowisk wynika, że andragogika zyskała status dyscypliny naukowej. Zatem kim jest jej adept – andragog?

Andragog – metodyk czy badacz?

Sylwetka zawodowa andragoga jako specjalisty w zakresie aktywnej edukacji dorosłości została opracowana w 2010 roku przez Akademickie Towarzystwo Andragogiczne (ATA) z następującym uzasadnieniem: „Zawód andragoga jest nowoczesną i społecznie oczekiwaną profesją, polegającą na wspieraniu szeroko pojętego rozwoju człowieka dorosłego poprzez edukację i autoedukację. Zawód ten wychodzi naprzeciw społecznemu zapotrzebowaniu na wiedzę jako ważnego czynnika cywilizacyjnego postępu, a zarazem wyznacznika osobistego rozwoju i poczucia życiowej satysfakcji uczących się dorosłych”. Charakterystyka zawodu przyjęła następującą postać: „Andragog opisuje, bada, organizuje, realizuje, koordynuje, inspiruje aktywność edukacyjną człowieka dorosłego podejmowaną w systemie edukacji ustawicznej – ogólnokształcącej i zawodowej: formalnej, pozaformalnej i nieformalnej w różnych środowiskach (społecznościach lokalnych, środowisku pracy, grupach nieformalnych); realizuje cele polityki edukacyjnej państwa w zakresie rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego”. Zaproponowano nazwy typowych stanowisk pracy w tym zawodzie: specjalista ds. edukacji człowieka w wieku dorosłym; specjalista w zakresie wspierania rozwoju edukacyjnego dorosłych; edukator dorosłych; doradca edukacyjny; doradca ds. edukacji dorosłych w organizacjach, związkach zawodowych, stowarzyszeniach i fundacjach; instruktor działalności oświatowej dla dorosłych; specjalista ds. programów rozwoju edukacyjnego dorosłych; organizator działalności edukacyjnej dorosłych; koordynator rozwoju zawodowego dorosłych (kariery zawodowej); kierownik instytucji i placówek edukacji dorosłych; specjalista ds. pracy z dorosłym w służbach mundurowych; specjalista ds. zapobiegania marginalizacji społecznej osób dorosłych; pośrednik na rynku edukacyjnym; mediator i negocjator w zakresie rozwiązywania problemów człowieka dorosłego; andragog przysięgły w sądzie rodzinnym (dane uzyskane w wyniku kwerendy dokumentów ATA).

W obowiązującej *Klasyfikacji zawodów i specjalności...*⁷ (Dz. U. z 2018 r. poz. 227) andragoga odnajdujemy pod numerem 235101 w grupie 23: Specjaliści nauczania i wychowania – 235 Inni specjaliści nauczania i wychowania – 2351 Wizytatorzy i specjaliści metod nauczania. Zdaniem autorów *Informacji o zawodzie Andragog 235101* (2018) zwyczajowe nazwy tego zawodu to: edukator

⁷ Klasyfikacja ta jest stosowana w zakresie: 1) pośrednictwa pracy i poradnictwa zawodowego; 2) szkolenia zawodowego; 3) gromadzenia danych do określania polityki zatrudnienia i kształcenia ustawicznego; 4) prowadzenia badań, analiz, prognoz i innych opracowań dotyczących rynku pracy.

dorosłych, instruktor działalności oświatowej dla dorosłych, nauczyciel dorosłych, specjalista do spraw edukacji człowieka w wieku dorosłym, specjalista do spraw programów rozwoju edukacyjnego dorosłych, specjalista w zakresie wspierania rozwoju edukacyjnego dorosłych. „Andragog planuje i prowadzi zajęcia dydaktyczne dla dorosłych oraz realizuje cele polityki edukacyjnej państwa w zakresie rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego. Do jego obowiązków należy także analizowanie systemów kształcenia dorosłych oraz opracowywanie materiałów szkoleniowych i dydaktycznych”. „Andragog prowadzi z dorosłymi wielostronną działalność edukacyjną (informacyjną, instruktażową, doradczą, konsultacyjną, mediacyjną, wychowawczą, terapeutyczną, kulturalną i inną), mającą na celu: – wspieranie w zrozumieniu ich sytuacji życiowej i wskazywanie czynników ją wyznaczających, – podsumowanie i objaśnianie możliwych do osiągnięcia celów życiowych i kompetencji, które uznawane są przez nich za niezbędne” (*Informacja o zawodzie Andragog 235101*, 2018, s. 6). Zawodami pokrewnymi są: ewaluator programów edukacji, metodyk edukacji na odległość, metodyk technologii informacyjnych i komunikacyjnych, nauczyciel doradca metodyczny, nauczyciel instruktor, wykładowca na kursach (edukator, trener), trener osobisty (coach, mentor, tutor), pedagog. Wynika stąd, że andragog to metodyk, czyli edukator. Z kolei edukator to: 235915 wykładowca na kursach (edukator, trener). Zatem, jeśli w zawodowych kategoriach andragog został uznany za metodyka, to czy powinien zajmować się metodologicznymi dylematami i prowadzić badania naukowe? Może powinien jednak skupić się na dążeniu do doskonałości metodycznej?

W USA „Edukatorki dorosłych szkolą członków [...] wojska, zapewniają kształcenie ustawiczne pracownikom służby zdrowia i oferują EAL⁸ (angielski dla osób posługujących się innymi językami, jako dodatkowy język) nowo przybyłym. Pomagają osobom o niskim poziomie umiejętności czytania i pisanie w zdobyciu kompetencji pozwalających na zdobycie lepszego zatrudnienia i uczą babcie czytać, aby mogły pomagać swoim wnukom w szkole. W college’ach i na uniwersytetach zapewniają formalną edukację, a w grupach i organizacjach społecznych ułatwiają zdobywanie wiedzy w terenie, aby wspierać zasoby i uczestniczyć w zarządzaniu. Szkolą [...] strażaków i ratowników medycznych, dentystów i agentów ubezpieczeniowych. Nauczyciele dorosłych pracują we wszystkich dziedzinach życia” (Gouthro, 2019, s. 73).

W mojej interpretacji pojęcie andragog ma podwójną konotację, analogicznie do pedagoga⁹. Zatem andragog rozumiany jest jako (1) nauczyciel, edukator, instruktor oświaty (edukacji) dorosłych, ale dla „wtajemniczonych” jest (2) ekspertem i akademickim badaczem teorii i praktyki procesów edukacyjnych dorosłych oraz problemów towarzyszących tym procesom.

⁸ Język angielski dla osób posługujących się innymi językami, angielski jako dodatkowy język (<https://www.diki.pl/slownik-angielskiego?q=EAL>)

⁹ Pedagog: (1) zwyczajowe określenie każdego nauczyciela oraz (2) osoba wyposażona w kompetencje znawcy (i badacza) problematyki wychowania i edukacji.

W artykule zajmuję się naukowcami badającymi przy wykorzystaniu określonych metod problematykę stanowiącą teoretyczne zaplecze andragogiki.

Cel i metoda badań

Podstawy teoretyczne każdej dyscypliny naukowej obejmują identyfikację kluczowych problemów wiodących definicji i kategorii metodologicznych. Zdefiniowane ramy ontologiczne, epistemologiczne i metodologiczne pozwalają nadać i uznać tożsamość dyscypliny. Jednym ze sposobów określenia kondycji danej dyscypliny naukowej jest analiza wewnętrznych procesów generowania wiedzy. Analiza tekstów źródłowych, w tym przypadku artykułów naukowych, jest podejściem badawczym przydatnym do określenia etapu rozwoju badań w danej dyscyplinie (Szarota, Pierścieniak, 2020).

Chcąc poznać metodologiczną koherencję (albo badawczą mozaikę) andragogiki, rozumianej jako teoretyczna refleksja nad edukacją i uczeniem się dorosłych, podjęłam próbę rozpoznania i zaprezentowania strategii eksploracyjnych dominujących wśród andragogów i innych badaczy zajmujących się zagadnieniami z pola dorosłości, bowiem „Edukacja dorosłych funkcjonuje w ramach zbioru relacji społecznych, kulturowych i ekonomicznych oraz jest kształtowana przez wpływy kulturowe i ekonomiczne. Edukacja kształtuje również sposób, w jaki dorośli doświadczają sił społecznych, kulturowych i ekonomicznych” (Nesbit, 2010).

Badania zmierzające do ustalenia *status quo* andragogiki (teorii edukacji dorosłych) oraz trendów dominujących w praktyce całościowego uczenia się dorosłych wymagają odpowiedzi na kilka pytań. Należy zapytać między innymi o dziedzinowy obszar badań, strategie podejmowanych eksploracji, ich paradygmatyczne umocowanie, wybrane metody i zastosowane techniki oraz potencjalne uznanie środowiska dla twórców i przedstawicieli danej szkoły metodologicznej (wyrażające się w przywoływaniu w źródłach autorytetów metodologicznych oraz poprzez pozytywną oceną recenzencką, dopuszczającą tekst do druku).

Podjętym zadaniem badawczym było ustalenie strategii i metod badawczych autorów publikujących w czasopismach naukowych z zakresu andragogiki i innych nauk społecznych zajmujących się dorosłością. W tym celu przeprowadziłam kwerendę recenzowanych tekstów naukowych. Bazę danych do analiz stworzyły artykuły opublikowane w czasopismach: 1) „Rocznik Andragogiczny”, 2) „Dyskursy Młodych Andragogów”, 3) półrocznik „Edukacja Dorosłych”; 4) kwartalnik „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” z lat 2019–2020. W Polsce nie ukazują się inne tytuły z tego zakresu problemowego, w całości poświęcone zagadnieniom uczenia się dorosłych.

Jako metodę badań przyjąłam analizę dokumentów, która „obejmuje skimming (powierzchnowe badanie), czytanie (dokładne badanie) i interpretację. Ten iteracyjny proces łączy w sobie elementy analizy treści i analizy tematycznej. Analiza treści jest procesem organizowania informacji w kategorii związane

z centralnymi pytaniami badania” (Bowen, 2009, s. 32). Jakościowa analiza treści jest jedną z metod służących do analizy danych i interpretacji ich znaczenia (Schreier, 2012). Jest ona częścią niereaktywnej metody analizy dokumentów, które są tekstami (zapisami) publicznymi. „Analiza dokumentów wymaga zbadania i zinterpretowania danych w celu wydobycia znaczenia, uzyskania zrozumienia i rozwinięcia wiedzy empirycznej” (Bowen, 2009, s. 27).

Wyniki – jaka metodologia?

Z analizy treści wyprowadziłam następujące wnioski:

1. Andragogika ma skonceptualizowany przedmiot badań oraz określone cele badań.
2. Badania były usytuowane przede wszystkim w dziedzinie nauk społecznych oraz w naukach o zarządzaniu. W zbiorze analizowanych artykułów wyraźnie dostrzegalna była wieloparadygmatyczność i wynikająca stąd różnorodność koncepcji badawczych, zaznaczył się odwrót od badań pozytywistycznych i przejście w kierunku paradygmatu badań jakościowych.
3. Wgląd w zebrany materiał pozwala stwierdzić, że część badaczy ma świadomość konieczności przedstawienia założeń metodologicznych własnych eksploracji, część nie robi tego. Niektórzy informują o przyjętym paradygmacie, a inni badacze nie. Panuje tutaj dowolność. Jednak aktywność badawcza jest metodologicznie osadzona.
4. Paradygmat – zauważalna jest dychotomia metodologiczna, wręcz hybrydyczność metodologiczna, bowiem:
  - generalnie piszący dla „Dyskursów Młodych Andragogów”, „Edukacji Dorosłych”, „Rocznika Andragogicznego” preferują dyskurs postmodernistyczny (fenomenologia społeczna, perspektywa hermeneutyczna, paradygmat interpretacyjny, krytyczny, badania idiograficzne, perspektywa pierwszoosobowa, subiektywna, angażująca podmiot poznający);
  - w eksploracjach prowadzonych w nurcie pozytywistycznym dominuje model badań diagnostyczno-opisowych, z przewagą opisów praktycznego działania, cechą wiodącą wielu wypowiedzi jest ich deskryptywność; rzadko obecne są założenia konstruktywizmu pedagogicznego;
  - w artykułach publikowanych w „Edukacji Ustawicznej Dorosłych” dominują strategie pozytywistyczne (ilościowe, słabo uwzględniające wymiar populacyjny, odnoszące się do nielicznych zbiorowości), z ankietą (traktowaną jako metoda) i sondażem opinii (z ankietą i wywiadem jako technikami) na czele, badania nomotetyczne – perspektywa trzecioosobowa, obiektywna, niezależna od badacza.
5. Metody – czasem przedstawiane jako perspektywy badawcze. Dominują indywidualne projekty badawcze. Niemal nieobecne są raporty z badań zespołowych, z pracy interdyscyplinarnych zespołów badawczych. Metody badań

cechuje hybrydyczność, przez co rozumiem ich zróżnicowanie. I tak wyodrębnić można¹⁰:

- wskazywane przez badaczy jakościowych: teoria ugruntowana, studium (historia) przypadku, jakościowe porównawcze studium wielu przypadków, autoetnografia, etnografia wirtualna, metoda biograficzna, badania biograficzne uprawiane w sposób dyskursywny, badania (wywiady) narracyjne, metoda feminograficzna, metoda fenomenograficzna, zogniskowane badania etnograficzne, badania w działaniu;
  - wśród zwolenników badań ilościowych – poza dominującym sondażem – monografia, metoda monografii pedagogicznej, analiza indywidualnych przypadków dla celów diagnostycznych, opis przypadku, metoda porównawcza ze studium dobrych praktyk i badania ewaluacyjne, obserwacja ukierunkowana, eksperyment i bardzo często wskazywana ankieta – w rozumieniu metody badań oraz badanie kwestionariuszowe, także uznawane za metodę. Odnotowałam jedną wzmiankę o badaniach longitudinalnych – z szacowaniem na skali.
6. Techniki badań (czasem zamiennie uznawane za metody):
- w dyskursie postmodernistycznym i orientacji jakościowej najchętniej stosowane są wywiady, w licznych odmianach: najczęściej wywiad swobodny, następnie częściowo kierowany i wywiad częściowo strukturalizowany, kierowany; wywiad bezpośredni jakościowy; ukierunkowany z listą poszukiwanych informacji; wywiad pogłębiony indywidualny; wywiady pogłębione z elementami narracji biograficznej; wywiady narracyjne biograficzne; oral (hi)story, wywiad narracyjny; wywiad ekspercki; wywiad etnograficzny; wywiad grupowy; wywiad fokusowy; indywidualne wywiady ustrukturyzowane;
  - zastosowana została obserwacja jakościowa, obserwacja uczestnicząca oraz analiza treści (pisemnych wypowiedzi na temat); przeszukiwanie źródeł wtórnych, wywiady z użyciem fotografii; nowością jest wprowadzanie innowacyjnych programów komputerowych służących analizie danych jakościowych, jak np. program MaxQda;
  - w podejściu ilościowym stosowane są przede wszystkim ankiety. Są to, poza rozumianymi tradycyjnie, ankiety elektroniczne, w tym: internetowe, CAWI (czyli badania z wykorzystaniem kwestionariuszy ankiet udostępnianych drogą elektroniczną), ankieta on-line przesłana na adres respondenta. Kolejna chętnie wdrażana technika to wywiad, w tym: technika wywiadów bezpośrednich przy użyciu urządzeń mobilnych, komputera (CAPI – Computer Assisted Personal Interview), wywiad ustrukturyzowany, wywiad kierowany. Ponadto wykorzystane zostały: skale, testy oraz technika analizy wewnętrznej tekstów, analiza treści, analiza treści witryn internetowych,

¹⁰ Wszędzie zachowałam oryginalne określenia autorów tekstów.

analiza przypadku (programu), analiza danych zastanych, technika badania dokumentów, analiza dokumentów, czyli analiza źródeł wtórnych. Włączana jest statystyka opisowa. W pomiarze stosowane są kwestionariusze (np. poczucia jakości życia), testy (np. Poczucia Skuteczności), skale (np. Satysfakcji z Życia, Kompetencji Życiowych);

- wśród pozostałych metod i technik badań (w tym także spoza dziedziny nauk społecznych i obszaru andragogiki) wzmiankowane lub opisane zostały: projekt wdrożeniowy, projekt innowacyjny, metaanaliza, metadane, Big Data (wraz z techniką badawczą YouTube Analytics), metoda ValueView¹¹, metoda analizy tekstu, analiza PEST¹², analiza opisowa, opisowo-krytyczna analiza dokumentów, analiza pisemnych raportów, pilotaż, metoda analizy i syntezy oraz analiza przemieszczeń kont. Odnotowałam także metodę pentabazy, triangulację, panele eksperckie, badania panelowe, desk research, burzę mózgów, zogniskowane wywiady grupowe, metodę tematycznej i etnograficznej analizy treści, które to sposoby gromadzenia i analizy danych są wciąż podejściem innowacyjnym dla andragogiki, a występującym w innych naukach – od psychologii po nauki o zarządzaniu.

Szczerze do rzadkości należą wypowiedzi informujące, że przeprowadzony został „sondaż z anonimowym kwestionariuszem wywiadu i losowym doбором próby, czyli z osobami znalezionymi na UTW i wskazanymi przez eksperta, oraz rekrutowanymi ze wskazań studentów, ze środowiska”. Chciałoby się zawołać: Redakcjo, gdzie jest recenzent, recenzent?!

Niektóre z wypowiedzi były trudne w percepcji. Daleka od oceniania, recenzowania, nie mogę się oprzeć pokusie zacytowania jednej z wypowiedzi zamieszczonej w *Edukacji Ustawicznej Dorosłych* nr 3 z roku 2019. Autor pisze: „W warstwie metodologicznej wyeliminowano nieodpowiednie procedury i metody badawcze. Zważając na istotę paradygmatu społeczno-personalistycznego za Henri Bergsonem, zastosowano kwestionariusz ankiety, uwzględniający intuicyjność poznawczą, charakterystyczną dla wiedzy i umiejętności, które odnoszą się do samego badania”. „Ten wariant oglądu i refleksyjności empirycznej nawiązuje do nieświadomych doświadczeń motywujących do uwzględnienia wybranej techniki badawczej, przy jednoczesnym odrzuceniu zastosowanych sposobów poznawania materialnej rzeczywistości. Intuicjonizm sceptycyzmu krytycznego zwalnia się tym samym od rutynizmu i powielania zastanej i zweryfikowanej wiedzy”. Nie potrafię odnieść się do cytowanych treści, po prostu ich nie rozumiem.

¹¹ Metoda analizy struktury organizacyjnej – metoda mierzenia oraz zwiększania rentowności zadań, stanowisk oraz procesów pracy, zob.: <https://isourcing.pl/valueview/>

¹² Służy do badania makroekonomicznego otoczenia przedsiębiorstwa. Inaczej nazywana jest generalną segmentacją otoczenia i określa podstawowe obszary, które mają kluczowy wpływ na funkcjonowanie organizacji. Zob. Encyklopedia Zarządzania, https://mfiles.pl/pl/index.php/Analiza_PEST

7. Autorytety metodologiczne.

Badacze raczej unikają informowania, na którym autorytecie metodologicznym się oparli. Własne badania projektują samodzielnie i w dowolny sposób o tym informują. Ci, którzy wskazują koncepcje paradygmatyczne, podają nazwiska i konkretne, wykorzystane opracowania metodologiczne. Inni informują lakonicznie poprzez przypisy lub bibliografię, czyją koncepcję zastosowali. W tym przypadku stworzyłam dwie kategorie, kolejność nazwisk nie ma znaczenia:

- polscy badacze – pedagodzy: Danuta Urbaniak-Zajęc i Ewa Kos, Tadeusz Pilech, Teresa Bauman, Helena Radlińska, Aleksander Kamiński, Mieczysław Łobocki oraz Astrid Męczkowska, Krzysztof Rubacha, Jacek Piekarski, Krzysztof Konarzewski;
- inni – w szczególności reprezentanci nauk społecznych: Peter Alheit (pedagog, socjolog), Carroll Gilligan (psycholog, gender studies), Fritz Schütze (socjolog), Alfred Schütz (filozof, socjolog fenomenologiczny), Uve Flick (socjolog), Robert Stake (profesor edukacji, psycholog edukacyjny), Steinar Kvale (psycholog), Ferenc Marton (psycholog edukacyjny), Daniel Bertaux (socjolog), Alan Bryman (profesor badań organizacyjnych i społecznych), John W. Creswell (psychologia edukacyjna, metodolog), Earl Babbie (socjolog) oraz Alessandro Portelli (historyk), Włodzimierz A. Ganzen (rosyjski psycholog).

Podsumowanie: swoboda czy rygor metodologiczny?

Oryginalne odpowiedzi na część moich pytań przynosi lektura dzieła Martyny Pryszmont-Ciesielskiej (2020), w którym odnalazłam wiele nowatorskich ujęć. Książka jest znaczącym wkładem w budowanie teorii andragogicznej w warstwie metodologicznej, ale i teoretycznej oraz edukacyjnej. Autorka w pogłębiony sposób analizuje metodologię badań andragogicznych (w świetle wybranych paradygmatów) z intencją ich typologizacji. Innowacyjnie przedstawia ich strukturę, typy, proponując koncepcję „kombo”, intencyjnie przekracza granice „poprawności” metodologicznej. W syntetyczny, logiczny i systematyczny sposób ukazuje wielowariantowość koncepcji badawczych, eksploracyjnych podejść z wykorzystaniem biografii.

Monika Sulik (2019, s. 57) za Józefem Nusbaum-Hilarowiczem przytacza pojęcie „indywidualizmu ducha” badaczy i nakazuje akceptację ich badawczych projektów. Za Józefem Pieterem (1967) przywołuje dwie grupy warunków mających wpływ na naukową działalność twórczą i jej wyniki. Są to warunki osobowe oraz społeczne. Pieter jest zwolennikiem swobody niezbędnej dla działalności twórczej: „Mowa tu o swobodzie wypowiedzenia koncepcji naukowych, swobodzie prowadzenia badań, swobodzie moralnej ludzi nauki oraz swobodzie publikowania prac naukowych” (Sulik, 2019, s. 56). Przywoływany już M. Muszyński stwierdza: „Wraz ze wzrostem znaczenia badań stosowanych na ważności zyskują także i badania mieszane, które ufundowane są na światopoglądzie pragmatycznym,

w którym nacisk kładziony jest na praktyczną skuteczność i rozwiązywanie problemów (...). Okazuje się, że metody są nieważne. Ważniejsze są problemy badawcze. Zatem każdy sposób badania, który przyniesie odpowiedź na postawione pytanie, jest dozwolony” (Muszyński, 2020, s. 31). Ale zarazem dodaje, że racjonalność postępowania badawczego nadal obowiązuje.

Analizowane artykuły ukazują dwie szkoły polskiego dyskursu andragogicznego. Jedną z nich stanowią autorzy piszący do „Edukacji Ustawicznej Dorosłych”, przywiązani do środowisk pozaformalnej edukacji dorosłych i osadzeni w paradygmacie pozytywistycznym i w dydaktyce nurtu technologicznego. Są zwolennikami podejścia ilościowego, rzadko jednak wychodzą w badaniach poza małe zbiorowości. W tym nurcie dominują badania sondażowe, rzadko występują metody eksperymentalne, quasi-eksperymentalne, korelacyjne. Grupa ta stosuje bezpośrednie przełożenie, zgodne z kanonem przyjętej metodologii: metoda, technika, narzędzie, często statystyka opisowa.

Drugą grupę piszących skupiają pozostałe tytuły naukowych periodyków, skoncentrowane na jakościowych podejściach, najczęściej w modelu interpretatywnym, w fenomenologii, rzadziej hermeneutyce. Grupa ta jest w większym stopniu otwarta na swobodę i samodzielne modelowanie technik i narzędzi (scenariuszy, schematów rozmów itp.) w obrębie np. metody biograficznej.

Teoria andragogiczna zasilana jest przez autonomiczne dyscypliny nauk społecznych i humanistycznych. Wiedza o człowieku dorosłym, jego edukacji/procesach uczenia się oraz życiowej przestrzeni występuje w psychologii, socjologii, antropologii, filozofii, historii, kulturoznawstwie, demografii, ekonomii, zarządzaniu, pracy socjalnej etc. Tym samym andragogika zdaje się mieć multidyscyplinarny charakter (por. Muszyński, 2020, s. 15). Może dlatego rzadko zawiązują się konsorcja i zespoły badawcze, by realizować trans- i interdyscyplinarne projekty. Badania projektowe prowadzone są z użyciem metod mieszanych, reprezentatywnych dla danych dyscyplin.

Wytrawny, dojrzały badacz powinien samodzielnie decydować o kierunku prowadzonych badań, o tworzeniu zespołów i szkół naukowych, powinien być sprawczo kompetentny w recenzowaniu prac naukowych i postępowań awansowych. Mam tu na myśli jego obiektywizm, ale i otwartość na oryginalne koncepcje metodologiczne ocenianych projektów. Jednak grupie badaczy „nadmiernie samodzielnych”, nieoglądających się na podstawowe założenia ontologiczne, epistemologiczne i metodologiczne, należałoby zaproponować imperatyw, który zabrzmi, parafrazując poetę (Herbert, 1974): *Bądź wierny (metodzie) idź, badaj.*

Bibliografia

- Akademickie Towarzystwo Andragogiczne. (brak daty). *Statut*. Art. 7. <http://www.ata.edu.pl/statut-ata.html>.
- Aleksander, T. (2009). *Andragogika. Podręcznik akademicki*. Radom – Kraków: Instytut Technologii Eksploatacji – PIB.
- Andragogika a personální řízení; <https://kanpr.ff.cuni.cz/cs/> (2.11.2021).
- Andragogika*. (2020). Glosariusz EPALE. Pojęcia i terminy z zakresu edukacji dorosłych. Warszawa: Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, EPALE. dostępne na: http://ata.edu.pl/pliki/glosariusz_EPALE.pdf
- Andragogika. Dostępne na: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Andragogika> (22.10.2021).
- Andragogy. Dostępne na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Andragogy> (22.10.2021).
- Andragogy. *Cambridge Dictionary*. Dostępne na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/andragogy> (22.10.2021).
- Bowen, G.A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), s. 27–40.
- Demetrio, D. (2006). Edukacja dorosłych. W: B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej* (Tom 3). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 113–235.
- Dz. U. 2018 r. poz. 227: *Obwieszczenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 grudnia 2017 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania*.
- EAL: <https://www.diki.pl/slownik-angielskiego?q=EAL> (5.11.2021).
- Gouthro, P.A. (2019). Taking Time to Learn: The Importance of Theory for Adult Education. *Adult Education Quarterly*, 69(1), s. 60–76. <https://doi.org/10.1177/0741713618815656>.
- Henschke, J. (2011). Spojrzenie na andragogikę i filozofię andragogiki: zarys międzynarodowy. *Edukacja Dorosłych* nr 1, s. 159–195.
- Herbert, Z. (1974). Przesłanie Pana Cogito, *Pan Cogito*. Warszawa: Czytelnik.
- Informacja o zawodzie Andragog 235101, (2018). Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa; http://www.infodoradca.edu.pl/pdf/235101_Andragog.pdf.
- Kargul, J. (1994). Dylematy andragogiki jako nauki. W: M. Marczuk, *Problemy i dylematy andragogiki*. Lublin – Radom: UMCS, TWWP, MCNEMT, s. 60–67.
- Katedra andragogiki a personálního řízení, dostępne na: <https://kanpr.ff.cuni.cz/cs/> (2.11.2021).
- Malewski, M. (2012). Metodologia badań społecznych – ortodoksja i refleksyjność. *Terazniejszość – Człowiek – Edukacja: kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej* nr 4 (60), s. 29–46.
- Malewski, M. (2016). O granicach andragogiki i granicach w andragogice. *Terazniejszość – Człowiek – Edukacja: kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej* nr 3(75), s. 9–39.
- Malewski, M. (2019). Andragogika. W: Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 391–404.
- Marczuk, M. (red.), (1994). *Problemy i dylematy andragogiki*. Lublin – Radom: UMCS, TWWP, MCNEMT.
- Matlakiewicz, A., Solarczyk-Szwec, H. (2009). *Dorośli uczą się inaczej*. Toruń: Wydawnictwo Centrum Kształcenia Ustawicznego.

- Melosik, Z. (2011). Kultura, akademia i edukacja – modernistyczno/postmodernistyczne interpretacje. *Przegląd Pedagogiczny*, s. 46–71.
- Muszyński, M. (2020). Nowe sposoby wytwarzania wiedzy – wybrane implikacje dla badań naukowych. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych* nr 2, s. 25–34. DOI: 10.34866/edck-2430.
- Muszyński, M. (2020a). Od dyscyplinarności do transdyscyplinarności – wybrane implikacje wytwarzania wiedzy o starości i starzeniu się. *Edukacja Dorosłych*, 82(1), 13–30. <https://doi.org/10.12775/ED.2020.002>
- Nesbit, T. (2010). Class Analysis in Adult Education. W: P. Peterson, E. Baker, B. McGaw (Eds.), *International Encyclopedia of Education* (Third Edition). Elsevier, s. 64–69.
- Overview of Guaranteed Study Programmes, dostępny na <https://www.pdf.umb.sk/en/departments/department-of-andragogy/> (2.11.2021).
- Overview of Guaranteed Study Programmes, dostępny na <https://www.pdf.umb.sk/en/students-and-study-programmes/overview-of-guaranteed-study-programmes.html> (2.11.2021).
- Pierzchała, K. (2019). Aktywizacja zawodowa skazanych centrową dymensją urzeczywistnienia paradygmatu społeczno-personalistycznego w warunkach systemu izolacyjno-dyscyplinarnego. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych* nr 3, s. 131–145. DOI: 10.34866/zlhx-m774.
- Pieter, J. (1967). *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław: Ossolineum.
- Pryszmont-Ciesielska, M. (2020) *Metodologia jako sztuka wyjścia. Podejścia badawcze i praktyki edukacyjne w andragogicznych studiach nad macierzyństwem*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe.
- Reischmann, J. (2000). *andragogy.net*.
- Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Sulik, M. (2019). Interpretator, pielgrzym czy kapłan prawdy? O roli i dyspozycjach osób zajmujących się poznaniem naukowym – próba ukazania sensów i znaczeń. *Edukacja Dorosłych*, 81(2), 49–61, <https://doi.org/10.12775/ED.2019.015>.
- Szarota, Z., Pierścieniak, K. (2020). Refleksja andragogiczna – współczesna specyfika dyscypliny, *Studia z Teorii Wychowania* nr XI (2(31)), DOI: 10.5604/01.3001.0014.3654.
- Szarota, Z. (2017). Andragogika. W: A.A. Zych (red.), *Encyklopedia starzenia się, starości i niepełnosprawności* (Tom I). Katowice: Thesaurus Silesiae, s. 88–91.
- Szpunar, M. (2020). Pycha w nauce. *Zarządzanie w kulturze* nr 2, s. 305–324. DOI: 10.4467/20843976ZK.20.025.13043
- Tomilo, J. (2019). Dylematy andragoga. *Edukacja Dorosłych* nr 2 (81), s. 9–22.
- Turos, L. (1993). *Andragogika ogólna*. Siedlce: Wydawnictwo Uczelniane WSKP.
- Veteška, J., Kolek, J. (2017). Rozvoj andragogiky v České Republice. *Edukacja Dorosłych* nr 2, s. 255–264.
- Veteška, J. (2016). *Prehled andragogiky. Uvod do studia vzdevlani a uceni se dospelych*. Praha: Portal, s. r. o.
- Wiśniewska, J., Jurkiewicz, P. (2013). Andragogika – przeszłość, terażniejszość i przyszłość. Refleksje andragogiczne. W: Z. Szarota, F. Szlosek (red.), *Interdyscyplinarność pedagogiki i jej subdyscypliny*. Kraków – Warszawa – Radom: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – PIB, s. 357–362.

- Wujek, T. (1994). Andragogika – jej działy i związki z innymi dyscyplinami nauki. W: M. Marczuk (red.), *Problemy i dylematy andragogiki*. Lublin – Radom: UMCS, TWWP, MCNEMT, s. 44–52.
- Wujek, T. (1996). Andragogika i jej związki interdyscyplinarne. W: T. Wujek (red.), *Wprowadzenie do andragogiki*. Warszawa – Radom: Instytut Technologii Eksploatacji, s. 390–406.
- Wujek, T. (red.) (1992). *Wprowadzenie do pedagogiki dorosłych*. Warszawa: PWN.
- Wujek, T. (red.) (1996). *Wprowadzenie do andragogiki*. Warszawa – Radom: Instytut Technologii Eksploatacji.

**METHODOLOGICAL PREFERENCES IN THE FIELD
OF ANDRAGOGY PRESENTED IN ARTICLES ISSUED
IN SELECTED POLISH JOURNALS**

Keywords: andragogy, research, researchers, disciplinary, scientific journals.

Summary: The scientific status of andragogy/adult education theory, as an autonomous scientific discipline, remains in an ascending phase. In the article I refer to one of the areas of the discipline's constitution, that is, to the methods of conducting scientific research, indicating paradigms and concepts serving the process of building a scientific theory. Based on the analysis of the content of the articles, contained in four leading titles of scientific periodicals, I show contemporary ways of defining andragogy, give answers to questions about the area of research, the strategies of exploration undertaken, their paradigmatic foundation, the selected methods and techniques used, and the potential recognition of the environment for representatives of a particular methodological school.

Dane do korespondencji:

dr hab. Zofia Szarota

Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej

e-mail: zofiaszarota@gmail.com